

УДК 343.131

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1171445>

orcid.org/0000-0003-3005-8206

© Полянський А.О., 2017

А.О. Полянський

СУТНІСТЬ ТА ГЕНЕЗА ПРИНЦИПІВ (ЗАСАД) КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Анотація. У статті досліджено сутність та значення засад (принципів) кримінального провадження. На основі аналізу наукових джерел та нормативних актів України розглянуті етапи становлення засад (принципів) кримінального процесу. Аргументовано висновок про особливе юридичне значення систематизації та необхідність унормування засад кримінального провадження.

Ключові слова: принципи і засади кримінального провадження, сутність принципу, систематизація, генеза.

Аннотация. В статье исследованы сущность и значение принципов уголовного производства. На основе анализа научных источников и нормативных актов Украины рассмотрены этапы становления основ (принципов) уголовного процесса. Аргументирован вывод об особом юридическом значении систематизации и необходимости нормативного закрепления понятия принципов уголовного производства.

Ключевые слова: принципы и основы уголовного производства, соотношение принципов и основ, систематизация, генезис.

Abstract. The essence and significance of the principles of criminal proceedings are investigated in the article. Based on the analysis of scientific sources and normative acts of Ukraine, the stages of formation of the principles (principles) of the criminal process are considered. The conclusion about a special legal value of systematization and necessity of normative fastening of concept of principles of criminal manufacture is argued.

Key words: principles and foundations of criminal proceedings, the correlation of principles and foundations, systematization, genesis.

Постановка проблеми. У Конституції України міститься положення, відповідно до якого «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави», а «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Особливої актуальності цей конституційний припис набуває у галузі кримінального провадження [2]. Україна, як правова держава, має систему регуляторів (норм, приписів, вимог, процесуальних процедур тощо) та гарантій дотримання і захисту суб'єктивних прав кожної особи. Саме засади (принципи) і є першоджерелом та являють собою суттєві гарантії додержання прав і законних інтересів особи при провадженні у кримінальній справі.

Одним із найбільш значущих і важливих питань у науці кримінального процесу є питання про засади або ж, принципи, кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням проблем у визначенні поняття та сутності засад кримінального провадження, їх системи та необхідності унормування займалися Т.Н. Добровольська, М.М. Михеєнко, В.М. Тертишник, В.Т. Нор, В.В. Навроцька, В.Т. Маляренко, О.П. Кучинська, О.Ю. Дидич, М.О. Тимошенко та інші. Не применшуючи важливість результатів дослідження цих авторів, зауважу, що в означеній сфері є багато питань, відповіді на які ще треба знайти. У кримінальному законодавстві не визначено поняття засад кримінального провадження, їх систематизація та механізми дії. Саме тому важливим є дослідження сутності принципів кримінального провадження та історії їх становлення.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Вищевикладене обґрунтовує актуальність даної теми дослідження і дозволяє визначити мету: дослідити підходи до розуміння сутності поняття засад кримінального провадження, історичний шлях їх становлення та необхідності унормування.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Принципи складають підґрунтя тієї чи іншої галузі права. «Принцип» – це основне вихідне положення наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; спосіб створення або здійснення; переконання, норма, правило у житті і поведінці [3]. Етимологія слова «принцип» підкреслює первинність і фундаментальність правових норм, що належать до принципів. Термін «засада» є більш ширшим за своїм змістом і охоплює також і ті явища, що окреслює категорія «принцип». Тому зміст «принципу» можна розкрити через ширшу за своїм змістом категорію «засада» [4]. «Засада» – основа, підґрунтя; вихідне головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; спосіб, метод здійснення будь-якої діяльності[3].

На жаль, Кримінальний процесуальний кодекс України (2012 р.) не містить поняття засади (принципу) кримінального провадження, що є суттєвою прогалиною, як на мою думку [5].

Вважаю, за своєю сутністю принципи кримінального провадження мають відповідати певним критеріям, що й дозволяє вважати принцип основою, вихідним положенням.

До критеріїв визначення певного положення принципом кримінального процесу слід відносити таку сукупність властивостей:

- 1) найбільш загальні, вихідні положення, ідеї, які мають фундаментальне значення для кримінального процесу;
- 2) ідеї, які закріплені в нормах права;
- 3) юридично закріплені ідеї (положення), що мають значення, як правило, норм права найвищої юридичної сили і прямої дії (більшість із них закріплені в Конституції України, а самі норми Конституції є нормами найвищої юридичної сили, а отже, визначають спрямованість, сутність і зміст окремих процесуальних інститутів – норми, які суперечать змісту принципів

правосуддя, застосуванню не підлягають і повинні приводитись у відповідність із визначеними засадами;

4) принципово важливі засади, які діють у всіх або кількох стадіях кримінального процесу й обов'язково в його центральній стадії – стадії судового розгляду, а порушення будь-якого принципу означає незаконність рішення у справі й обов'язково спричиняє його скасування.

Слід додати, що принципи мають загальнообов'язковий характер для всіх учасників процесу; реалізація принципів кримінального процесу забезпечується засобами державного впливу; кримінально-процесуальний закон визначає правовий механізм реалізації та захисту принципів кримінального процесу.

Варто погодитись із В.В. Навроцькою в тому, що принципи (засади) кримінального процесу – це безпосередньо закріплені в законі основоположні ідеї, найзагальніші положення, що відзначаються стабільністю і системністю та визначають суть, зміст та спрямованість діяльності суб'єктів процесу, спосіб і процесуальну форму їхньої діяльності, порушення яких обов'язково має спричинити настання відповідних юридичних наслідків [10, 11].

Виникнення та становлення принципів кримінального провадження (генеза) окремо не досліджувались у науці кримінально-процесуального права. Аналізуючи в цілому наукову літературу, можна виокремити наступне.

По-перше, історія кримінального процесуального права України як сукупності норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають під час розслідування злочинів та судового провадження, починається ще за часів Київської Русі.

По-друге, у період 1880–1900 рр. були зроблені спроби структурувати кримінальний процес, систематизувати процесуальні гарантії, розвитку судочинства (В.М. Палаузов, Д.Г. Гальберг) [12].

По-третє, і наукова думка, і кримінально-процесуальне законодавство у ХХ ст. формувались під впливом історичних політичних подій та радянського режиму. Впровадження гуманістичних ідей на законодавчому рівні почалося зі здобуттям незалежності Україною у 1991 році.

По-четверте, новий етап формування кримінального права та кримінального процесу на теренах незалежної України пов'язаний із прийняттям КПК України 2012 р., який містить вагомі відмінності від попереднього КПК, відповідно до європейських та міжнародних правових стандартів. Цікавим є підхід законодавця до наповнення поняття змагальності новим процесуальним змістом шляхом зрівняння обсягу прав захисту з обсягом прав обвинувачення. Крім того, розширено коло суб'єктів кримінального судочинства та доповнено перелік засад кримінального провадження тощо.

Наступним кроком у вдосконаленні положень кримінально-процесуального законодавства має стати унормування у Кримінальному процесуальному кодексі України поняття засад (принципів) кримінального провадження та їх систематизація.

Висновки з цього дослідження та подальших розвідок у цьому напрямку. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок про таке: засади (принципи) кримінального провадження – це фундаментальні ідеї, що визначають сутність і мету як кримінального провадження загалом, так і зміст та форму окремих його стадій та інститутів. Унормування системи принципів у Кримінальному процесуальному кодексі України є необхідністю у теперішній час. Саме тому дослідження сутності та історії становлення засад (принципів) кримінального процесу є важливим для подолання прогалин кримінально-процесуального законодавства.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. – Електронний ресурс: Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254>;
2. Кучинська О.П. Поняття гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження. – Електронний ресурс: Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe;
3. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980). – Електронний ресурс: Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/prunpcur>;
4. Божко В. Аналіз співвідношення змісту термінів «засада» і «принцип» крізь призму правових позицій Конституційного Суду України / В. Божко // Вісник Львівського університету імені Івана Франка. – 2011. – Вип. 54. – С. 124–132;
5. Кримінальний процесуальний кодекс України / Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. – Електронний ресурс: Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>;
6. Галаган О.І. Поняття та система засад (принципів) кримінального провадження / О.І. Галаган, Д.П. Письменний // Науковий вісник Національної Академії Внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 167–171;
7. Лобойко Л.М. Кримінальний процес України: підручник / Л.М. Лобойко. – К.: Істина, 2014. – 432 с.;
8. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія / О.П. Кучинська. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 228 с.;
9. Михеєнко М.М. Кримінальний процес України: підручник; 2-ге вид., переробл. і доповн. / М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.;
10. Навроцька В.В. Засади диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України: монографія / В.В. Навроцька. – Л.: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 440 с.;
11. Навроцька В.В. Поняття принципу (засади) кримінального процесу / В.В. Навроцька. – Л.: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2009. – Вип. 48. – С. 304–311;
12. Гончаренко В.Г. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / В.Г. Гончаренко, К.В. Беляєва, А.М. Бірюкова. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://mybook.biz.ua/index.php>;
13. Дидич О.Ю. Система принципів кримінального процесу України: еволюція поглядів / О.Ю. Дидич. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v69/55.pdf>